

ТЕНДЕНЦИИ В БЪЛГАРСКИЯ ТЕАТЪР ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА НОМИНАЦИИТЕ И НАГРАДИТЕ „ИКАР“ НА СЪЮЗА НА АРТИСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

ЗОРНИЦА КАМЕНОВА

27 март е Световният ден на театъра (World Theatre Day). Той е предложен през 1961 г. от Международния театрален институт (ITI). „Мисията на този ден е да подпомага международната обмяна на знания и практики в театралните изкуства (драма, танц, музикален театър), да укрепва мира и солидарността между хората, да задълбочава разбирателството и да повишава креативното сътрудничество между хората, работещи в театралната област”¹.

В неговото честване са поканени всички театри, театрални институти, правителствени институции и хората, които се занимават с театър или обичат театъра. Световният ден на театъра се популяризира чрез електронни, печатни медии, социални мрежи и така поводът за празника достига до огромен брой хора по целия свят.

Събитието, което представя България пред световната театрална общност е церемонията по връчването на наградите на Съюза на артистите в България (САБ). На този ден от 1974 г. САБ присъжда награди за постижения в областта на сценичните изкуства, които от 2002 носят името „Икар” – **символ на човешкия копнеж, духовен полет и стремеж към извисеност.**

Националните награди „Икар” са най-широкообхватните в българския театър – те оглеждат не само театралната година, но и с тях се отличават най-високите постижения в цирковото, вариететното изкуство, дублажа, в писането на драматургия и театрална критика.

Както винаги, театралните номинации и награди предизвикват най-разгорещените дебати и медиен интерес. Номинираните творци в най-интересните и атрактивни категории – за главни и поддържащи роли, режисура, музика, сценография, дебют и майсторско техническо осъществяване се определят от две комисии от авторитетни професионалисти, активно работещи на театралното поле. Така Съюзът на артистите в България се стреми да постигне

1 За повече информация www.iti-worldwide.org

мотивирано и обосновано решение при максимална прозрачност в избора на творците и ролите, които заслужават номинация, и съответно след това – награда. От друга страна, създаването на качествено ниво и критерии, чрез които да се огледа театралната година, стимулира повишаването на нивото на професионализъм на колегите от театроведската гилдия. Затова смятам, че е уместно тенденциите, които се очертават в номинациите и наградите „Икар”, да бъдат считани за сравнително обективен поглед към театралната ситуация в последните шест години в България.

Много ясно могат да се отличат няколко положителни тенденции в развитието на идеята за национални награди „Икар”. Първата е, че от 2006 г. всички претенденти за награди в театралните категории имат възможност да се представят пред столичната публика в рамките на „Софийски театрален салон” и с това се дава равен шанс за извънстоличните продукции също да бъдат видени и оценени, а и като цяло е стимулиращо за повишаване на мобилността на представленията. Фестивалът е включен в културния календар на София, а Столична община е съорганизатор.

Именно в рамките на Салона САБ се насочи и към продуциране на спектакли и изложби като съпътстващи прояви. Началото на инициативата бе поставено от специално създадения за откриването на „Софийски театрален салон” 2007” „Театрален джем сешън” с автор и режисьор Камен Донев и участници актьори от трупата на Театър „Българска армия”. Пак в тази посока, но със значение за развиването и възпитаването на нови публики, е и танцовият проект „ТриЗависим”, който през 2008 г. се появи като знак, че е необходимо създаването на нова гилдия – гилдията за съвременен танц и перформанс към САБ. В него три екипа от млади хореографи, танцьори и перформъри претвориха собствените си концепции по темата зависимост/независимост. Оттогава всяка година Съюзът на артистите продуцира танцов спектакъл на дебютанти в тази област с премиера по време на Софийски театрален салон и по този начин изразява своята подкрепа към първите им стъпки на професионална сцена. Първият от трите екипа, иницирал „ТриЗависим”, са хореографите и танцьори Виолета Витанова и Станислав Генадиев, които през 2007 г. са отличени с награда „Икар” за категоричния им дебют – мултимедийния танцов спектакъл „Имаго”. В момента творческият дует е сред най-търсените за театрална хореография в България (тяхна е хореографията в „Калигула”, реж. Явор Гърдев, и др.), а самостоятелните им спектакли са редовно канени на Международния театрален фестивал „Варненско лято”. Вторият екип – Живко Желязков и Атанас Маев, са основатели на първия център за съвременен танц в България – „Дерида Денс Център”, който до момента

развива най-активната и систематична практика за поддържане на уменията и компетенциите в областта на съвременния танц. Третият екип са артистите-пърформъри Ива Свещарова и Вили Прагер, основатели на сдружението Брейн Стор Проджект и фестивала за съвременен танц и пърформанс „Антистатик“. През 2011 г. в рамките на Салона се представиха две миниатюри, обединени в общ спектакъл *Епизод IV: „Размисли през свободното време“* с режисьор Жана Пенчева и „Паралелни светове“ по идея на Петя Попова, които след това се развиваха в самостоятелни проекти и в момента се играят регулярно по столичните сцени.

Откриването на „Софийски театрален салон“ през 2011 г. беше съпътствано от „Интерактивна акция II“ на сценографската гилдия към САБ в израз на желанието им да представят себе си като самостоятелни творци. Всеки от авторите сценографи в реално време представи своя културологичен актьор, образ на слабото човешко тяло и изгубените му битки с природата, еволюцията и политиките. Идеята възникна през 2008 г. с проекта „Интерактивни сценографии“, основаващи се на взаимодействието между зрителя и специално създадена сценографска среда, и имаше своето продължение в изложбата „Сценографският костюм извън театъра“ през 2010 г. – фотографска изложба на театрални костюми, но разположени в контекста на различно от сценичното пространство.

Продуцирането на проектите на хореографите и сценографите е свързано със стремежа на САБ да подпомага млади артисти и да поощрява техните усилия. Основната цел е да се обърне общественото и медийното внимание към тях и да им се даде възможност да споделят пред широк кръг от хора проблемите, които се отнасят към спецификата на съществуването им в контекста на съвременната театрална ситуация в България.

В това отношение много важен момент е обособяването на номинации за категория дебют в наградите „Икар“. Тя включва освен актьорски, но и режисьорски, сценографски и хореографски дебютни постижения. През 2011 г. лауреат на „Икар“ стана Павлин Димитров за ролята на Обичащия в „Първа любов“, продукция на Н2О филм, а интересният режисьорски прочит на Нина Боянова, разделила ролята между двама актьори, даде основание и за още една номинация за дебюта ѝ като режисьор. Миналата година в тази категория с „Икар“ бе отличено оригиналното режисьорското постижение на Стайко Мурджев – „Пухеният“ от Мартина Макдона в „Модерен театър“. Често работата на младите творци е толкова впечатляваща, че те биват номинирани

и награждавани и в други категории, наред с утвърдените професионалисти. През 2006 г. Александра Василева спечели „Икар“ за главна женска роля в „С любовта шега не бива“ от Алфред дьо Мюсе, режисьор Мариус Куркински, а Емилиан Гацов – за музикалното оформление на „Психоза 4:48“ от Сара Кейн, режисьор Десислава Шпатова. Проектът „4 стаи“ на Театър „София“ е отличен за майсторско техническо осъществяване и сценография с „Икар 2010“, защото интересно, креативно и функционално разработва алтернативно на сцената пространство – фойетата на театъра. Сценографи са изгряващите Деница Аргиропулос, Петко Танчев, Ева Вентова, Никола Налбантов, а режисьори – Неда Соколовска, Гертана Димитрова, Атанас О'Махони и Мартин Вангелов. Тук заслужава да бъдат отбелязани още няколко примера, които са доказателство, че често дебютът наистина е заявка за по-сериозни творчески успехи, които се реализират на по-късен етап. През 2011 г. за най-силен спектакъл е обявен „Нордост“ от Торстен Бухщайнер, а режисьорът Василена Радева е номинирана за режисурата му в конкуренция с утвърдени имена като Теди Москов и Александър Морфов – емблематични фигури в българския театър през 90-те години и до днес. Дебютът на Василена Радева – „Вампир“ в Старозагорския театър, беше забелязан с номинация за 2006-а, а миналата година „Грозният“ от Мариус фон Майенбург, под нейна режисура, донесе на актьорите в представлението – Невена Калудова и Михаил Милчев – номинация за „Икар“ за поддържаща женска роля и награда за поддържаща мъжка роля.

През 2011 г. Сдружение „По действителен случай“ отново са сред наградените с „Икар“ за оригиналното авторско музикално присъствие на бийтбоксера Skiller и контрабасистката Мария Илчева в спектакъла „Ноктюрно – от прахта до сиянието“, след дебютния моноспектакъл на Ирина Дочева, донесъл ѝ наградата „Икар“ в категорията дебют през 2009 г. Като артисти от независимия сектор, работещи предимно на проектен принцип, сдружението има свободата смело да рискува с експерименти по отношение на пространството, езика и средствата. През същата 2009 г., заедно с Ирина Дочева, номинирани за дебют са и Младен Алексиев и Деница Аргиропулос, съответно режисьор и сценограф на представлението „Радост за моето сърце“ от Керил Чърчил в Ловешкия театър. Особеното при него е мултимедийното и пространствено решение – актьорите са поставени в подобна на снимачен павилион среда, а зрителят едновременно е въввлечен в ставащото и осъзнава себе си като наблюдател на инсценировка. Главен принос на тези дебютни номинации и награди е, че младите творци, освен, че фокусират вниманието върху собственото си творчество, те активно работят, за да популяризират нови съвременни пиеси, и най-вече, че чрез тях те се

опитват да въведат нов театрален език. Текстовете са предимно на съвременни автори, както български (ghostdog, Здрава Каменова), така и чужди (Сара Кейн, Керил Чърчил, Мартин Макдона, Торстен Бухщайнер, Мариус фон Майенбург, сценаристите на „4 стаи“ – Алисън Андърс, Александър Рокуел, Роберт Родригез, Куентин Тарантино и др.). Веднъж привлечено общественото внимание към младите творци, мениджърите на държавните и общински театри все по-смело се обръщат към тях, което е добра комуникационна стратегия за привличане и развиване на нови публики на сравнително консервативните репертоарни театри, а пристрастието на дебютантите към съвременните автори определено влива свежест в репертоарите. Все повече театри канят тези режисьори и сценографи и съдействат за реализацията на техните идеи, често в сферата на експеримента. Най-ярките примери са Театър „София“, театрите в Ловеч, Варна, Театрална работилница „Сфумато“, Младежки Театър „Николай Бинев“. А последният пример са комерсиално ориентираният Малък градски театър „Зад канала“ и режисьорът Младен Алексиев, поканен да постави „Под контрол“ от Фредерик Зонтаг, където текстът и действието текат на няколко паралелни нива на реалност и това създава своеобразна множественост на гледните точки.

Освен тези експериментаторски спектакли, в номинациите и наградите „Икар“ в последните години съвсем естествено присъстват и майсторски разказани представления по сцените на репертоарните театри, които най-често се свързват с етапни постижения на утвърдени артисти и имат значение за поддържане на високото ниво на професионализъм. През 2011 г. е осезаемо присъствието на Народен театър „Ив. Вазов“ с номинации в най-силните категории за спектаклите „Полет над кукувиче гнездо“ от Кен Киси, режисьор Александър Морфов (отличен с номинация за режисура и „Икар“ за поддържаща мъжка роля на Иван Бърнев) и „Сирано дьо Бержерак“ от Едмон Ростан, режисьор Теди Москов (номиниран в пет категории и с три награди в категориите за режисура, майсторско техническо осъществяване и за сценографията на Чавдар Гюзелев). Пак там е и отличената с „Икар 2010“ като най-добра постановка на Крикор Азарян „Вишнева градина“ от Чехов в Народния театър „Ив. Вазов“. Тя е част от по-мощната трилогия по Чехов, включваща освен него и „Чайка“ в Театър „Българска армия“ („Икар 2008“ за най-добър спектакъл и за режисура), и „Три сестри“ в Младежки театър „Николай Бинев“. Традиционно силната актьорска трупа на Народния театър също е отличена и през двете изминали години: те печелят наградите в почти всички категории, за които са номинирани.

В линията на „предвидимите“ високи режисьорски постижения, отличени с повече от една номинация, се нареждат и спектаклите на Галин Стоев по тек-

стовете на Яна Борисова в Театър 199 – Малка пиеса за детска стая“ (три номинации и награда „Икар 2008“) и „Приятнострашно“ (номинация и награда „Икар 2010“ за режисурата на Галин Стоев и за драматургичния текст на Яна Борисова). Сред водещите режисьорски имена е и Явор Гърдев с „Пиесата за бебето“ от Едуард Олби („Икар 2006“ за режисура), „Старицата от Калкута“ от Ханох Левин (шест номинации за „Икар 2008“), „Валентиновден“ от Иван Вирипаев (две номинации и награда за сценография на Никола Тороманов „Икар 2009“), „Калигула“ от Албер Камю (четири номинации и награда за сценографията на Никола Тороманов за „Икар 2009“), „Козата или коя е Силвия“ от Едуард Олби („Икар 2010“ за главна мъжка роля на Михаил Билалов). Традиционно в номинациите присъстват и авторските спектакли на режисьорите Маргарита Младенова и Иван Добчев в Театрална работилница „Сфумато“, и самостоятелните им проекти в други театри, както и всеки следващ спектакъл на Мариус Куркински като актьор – „Стресение“ по Николай Хайтов и „Български разкази“ по Ангел Каралийчев, които му донесоха „Икар“ за 2007 и 2011 в категорията за главна мъжка роля.

„Козата или коя е Силвия?“ от Едуард Олби, реж. Явор Гърдев, Народен театър (Юлиан Вергов, Бойка Велкова и Михаил Билалов).

Спектакълът е в програмата на Международния театрален фестивал „Варненско лято 2010“.

Способността за стопанско управление и мениджърски умения у директорите на театри започва да се оценява и стимулира от 2006 г., като в рамките на церемонията по наградите „Икар“ на 27 март се създава „награда за най-успешен сезон“, връчвана от министъра на културата. Тя е оценка на постигнатото от ръководството на театралната институция – не само като репертоарна политика, но и като мениджмънт в областта на кукления или драматичния театър.

Друга забележима тенденция, която бихме могли да отчетем като значима в номинациите за наградите „Икар“, е увеличаването на свободните и частни продукции и копродукции за периода от 2006 до 2011. През 2006 г. единственият частен продуцент е Центърът за изкуства „За Родопите“ с кукления спектакъл „Кокоска с брошка“. В номинациите през 2011 г. изпъкват имената на доста повече независими продуценти – освен Центъра за изкуства „За Родопите“ (със „Сливи за смет“ по едноименната приказка), това са Н2О филм (проду-

„Вишнева градина“ от А. П. Чехов, реж. Крикор Азарян, Народен театър (Радена Вълканова, Валентин Ганев и Ани Пападопулу).

Спектакълът е в програмата на Международния театрален фестивал „Варненско лято 2010“.

центи на „Първа Любов“ по Бекет), Сдружение „По действителен случай“, фондация „Устана“ (копродуценти на „Приказка“ по хърватската народна приказка „Villa Mala“), Компания „Артишок“ (продуценти на моноспектакъла „Български разкази“ на Мариус Куркински). През последните години се наблюдава създаване на творчески продукти от двама и дори трима копродуценти, което е една от осъзнатите посоки на развитие на българския театър. Например „Сливи за смет“ е копродукция на Център за изкуства „За Родопите“, Родопския драматичен театър и Театър 199. Има копродукции на държавни и общински театри, например „Канкун“ от Жорди Галсеран (копродукция на Драматичен театър „Н. О. Масалитинов“ – Пловдив, и Малък градски театър „Зад канала“), но като цяло най-голям е броят на копродукциите на частни организации и държавни театри.

От няколко години церемонията по връчването на Националните награди „Икар“ се посвещава на актуални събития и е трибуна за споделяне на ключови проблеми на висок глас. През 2007 г. под шапитото на цирк „Балкански“ церемонията беше посветена на 110-годишнината от създаването на цирковото изкуство в България и на тревогата на цирковите артисти от липсата на собствена база и държавна стратегия за развитие на цирковото изкуство. Оттогава стартира инициативата средствата от закупени билети и покани за тържествената церемония да се акумулират във фонд за подпомагане на колеги със здравословни проблеми – това до момента е един от най-важните социални ангажименти на САБ. В годината на толерантността и приемствеността – 2008, спектакълът по случай 27 март беше премиера на реконструираната сграда на Софийската опера и балет, с което Съюза на артистите в България отдаде почит и уважение към талантите от всички сфери на изкуството; 2009 мина под знака на спекулациите за кризата в обществено-икономическата и духовната сфера, а през 2010 основният патос беше в предстоящите промени в структурата и начина на финансиране на театъра в България. Акцент на церемонията за 27 март 2011 беше 90-годишният юбилей на творческо-синдикалния Съюз на артистите в България. Освен празник на театъра, който касае сценичните гилдии, 27 март и наградите „Икар“ успяват да привлекат множество бизнес партньори и неправителствени организации, като по този начин индиректно работят за повишаване престижа на артистичната професия.

Цялостният поглед върху номинациите за наградите на САБ от 2006 г. досега очертава възможно най-обективно и широкообхватно високите професионални постижения в областта на сценичните изкуства. Затова смятам, че те са една от възможните перспективи, през които може да се огледа театралната ситуация и да се разсъждава върху значимите тенденции в българския театър.